

ALICJA ROKUSZEWSKA-PAWELEK
Uniwersytet Łódzki

METODA BIOGRAFICZNA I BADANIE BIOGRAFII

1.

Obszerny artykuł J. Szczepańskiego „Metoda biograficzna”, który pierwotnie ukazał się w międzynarodowym podręczniku metod badawczych zredagowanym przez R. Königa w 1967 roku [König 1967], w wersji polskiej zaś wszedł do tomu „Odmiany czasu teraźniejszego” [Szczepański 1971], stanowił przegląd tytułowej problematyki dokonany przez uczonego, który nie tylko w środowisku polskim, ale także międzynarodowym uznany został za niekwestionowany autorytet. Nie tylko osoba autora, ale także czas ukazania się artykułu nie był przypadkowy. Koniec lat sześćdziesiątych to czas określany jako renesans zainteresowania metodą biograficzną w naukach społecznych, zaś polski wkład w rozwój i popularyzację tej metody znajdował zainteresowanie i uznanie badaczy młodszej generacji, zarówno w Polsce jak i zagranicą [Bertaux 1981; Roos 1987].

W. Runyan [1992: 17–19; Leoński 1999: 206] wyróżnił w rozwoju metody biograficznej trzy okresy: pierwszy, przypadający na lata międzywojenne, związany ze wzmożonym zainteresowaniem metodą, rozwijaniem jej założeń i praktycznych zastosowań, ukształtowany przez dokonania W. Thomasa i F. Znanickiego [1918, 1976] oraz badaczy szkoły chicagowskiej; drugi okres, trwający od końca II wojny światowej do połowy lat sześćdziesiątych, w którym nastąpił wyraźny spadek zainteresowania metodą; i etap trzeci, rozpoczynający się w połowie lat sześćdziesiątych i trwający do dzisiaj, związany z jej ponownym odkryciem i wykorzystaniem, charakteryzujący się wielością ujęć teoretyczno-metodologicznych i różnorodnością obszarów badawczych.

Artykuł J. Szczepańskiego stanowi de facto podsumowanie dwu pierwszych etapów, ze szczególnym naciskiem na propozycję teoretyczno-metodologiczną szkoły F. Znanickiego. Zainteresowanie metodą dokumentów osobistych w pierwszym okresie jej rozwoju Szczepański wiąże, podob-

nie jak czynią to inni autorzy [Szacki 1981: 633–636; Dulczewski 1984: 176–184, Blumer 1939] z obecną w socjologii lat 20. XX w. tendencją do rezygnacji z wielkich syntez wyjaśniających istotę społeczeństwa i ustalających ogólne prawa jego rozwoju, z dążeniem socjologii do zerwania z metodą spekulacji i przekształcenia jej w naukę empiryczną, z naciskiem na badania empiryczne związane z praktycznymi problemami społecznymi.

Niekwestionowane osiągnięcia badaczy szkoły chicagowskiej, w Polsce zaś badania pamiętnikarskie, uznać można za „złoty okres” w historycznym rozwoju metody biograficznej, który przyniósł imponujący materiał empiryczny zogniskowany wokół palących ówczesnych problemów społecznych [Hałas 1994; Strauss 1991; Szacki 1981].

Marginalizację zainteresowania metodą w latach 40. i 50. H. Becker [Becker 1966] wiąże zarówno ze scjentystyczną rewolucją mającą miejsce w naukach społecznych, rozwojem funkcjonalizmu, neopozytywizmu i behawioryzmu, z zainteresowaniem dla abstrakcyjnej teorii i strukturalnych zmiennych społecznych, jak i ze zmianami instytucjonalnymi socjologii wymuszającymi zmiany zwyczajów i praktyk organizacyjnych, zarówno, jeśli chodzi o większą mobilność badaczy i zerwanie naturalnej więzi z terenem badań, jak i o biurokratyczne wymogi związane z uzyskiwaniem środków na badania i zestandaryzowaną formą prezentacji ich wyników preferującą zwięzłość i jednoznaczność opracowań statystycznych¹.

Periodyzacja stosowana przez badaczy amerykańskich, choć trafnie oddaje zasadnicze zwroty w rozwoju zainteresowań metodą dokumentów osobistych, generalnie eksponuje nieciągłość w jej rozwoju, kontynuację zaś dostrzega w obrębie jednej orientacji związanej z symbolicznym interakcjonizmem. Przyjęcie perspektywy europejskiej wprowadza tu możliwość pewnych korekt. W poszczególnych krajach europejskich badania biograficzne czerpały inspirację z własnych tradycji, co na długie lata wyznaczało charakterystyczne dla nich obszary tematyczne i do dziś określa ich specyfikę; miały one także swoją własną dynamikę rozwojową.

Przypadek Polski jest tu pod wieloma względami szczególny. Działalność w okresie międzywojennym czterech instytutów i *szkół naukowych*: F. Znanickiego, W. Grabskiego, L. Krzywickiego i J. Chałasińskiego przyniosła im światową renomę *polskiej szkoły* i *polskiej metody*. Organizowane w latach 20. i 30. z inspiracji F. Znanickiego w ramach kierowanego przez niego Polskiego Instytutu Socjologicznego w Poznaniu konkursy na życiorysy robotników, pamiętniki mieszkańców Poznania i Śląska, a także pamiętniki bezrobotnych przyniosły nie tylko wiedzę na tematy interesujące badaczy, ale

¹ Zob. także Bertaux [1981], Włodarek, Ziółkowski [1990].

poprzez wydania książkowe – *Życiorys własny* Władysława Berkana [1923], *Życiorys własny robotnika* Jakuba Wojciechowskiego [1930], *Miasto w świadomości jego obywateli* Floriana Znanińskiego [1931], *Drogi awansu społecznego robotnika* Józefa Chałasińskiego [1931] – spopularyzowały także samą metodę biograficzną, zarówno w kręgach badaczy, jak i w szerokich kręgach czytelników.

Instytut Gospodarstwa Społecznego w Warszawie, którego dyrektorem był L. Krzywicki, zorganizował w 1931 roku konkurs na życiorysy własne bezrobotnych. Materiały konkursowe, ze wstępem L. Krzywickiego, wydane zostały w 1933 roku jako *Pamiętniki bezrobotnych*. W tym samym roku ukazała się praca P. Lazarsfelda, M. Jahody i H. Zeisela [1933] na temat bezrobotnych w osadzie Marienthal po Wiedniem. Obydwie prace wywarły silne wrażenie na współczesnych i poruszyły opinię społeczną. Wspólny artykuł B. Zawadzkiego i P. Lazarsfelda na temat psychospołecznych konsekwencji bezrobocia ukazał się w 1935 roku i wszedł w powszechny obieg nauk społecznych [zob. Zawadzki, Lazarsfeld 1993]. Ten sam Instytut zgromadził pamiętniki chłopów i działaczy chłopskich, a także emigrantów².

W 1936 roku czasopismo *Przysposobienie rolnicze* ogłosiło konkurs dla młodzieży wiejskiej. Uzyskane materiały stały się podstawą dla czterotomowego dzieła J. Chałasińskiego *Młode pokolenie chłopów* [1938, t. 1; 1948, t. 1–4], największej – jak pisał J. Szczepański [1971: 587] – monografii socjologicznej przedstawiającej jedną klasę społeczną, opartej na materiałach auto/biograficznych. Przy opracowywaniu tych materiałów w Państwowym Instytucie Kultury Wsi w Warszawie w latach 1937–1939 współpracował J. Szczepański.

Pamiętniki z lat 30. stały się, jak pisał J. Szczepański, „zbiorową, żywą historią narodu polskiego” [Szczepański 2000: 106]. I choć później pamiętniki i biografie nie osiągnęły już takiego uznania i rozgłosu, to długa lista polskich badaczy, którzy w okresie powojennym kontynuowali tę wielką tradycję – albo sami prowadząc badania, albo popularyzując metodę – żeby wymienić tylko niektórych: J. Szczepańskiego, A. Kłoskowską, F. Jakubczka, D. Gałaję, E. Jagiełło-Łysiową, B. Gołębiowskiego, K. Dobrowolskiego, D. Dobrowolską, Z. Dulczewskiego, S. Kowalskiego, J. Lutyńskiego, K. Lutyńską, J. Kulpińską, W. Piotrowskiego, J. Ziółkowskiego, M. Ziółkowskiego, W. Markiewicza, A. Kwileckiego i wielu, wielu innych, także najmłodszej

² *Pamiętniki chłopów*, IGS Warszawa 1935, t. I, Warszawa 1936, t. II; *Pamiętniki emigrantów*, IGS Warszawa 1939.

generacji, ukazuje trwałość ich miejsca w polskiej socjologii³. Nawet w okresie marginalizacji metody w socjologii światowej, głównie amerykańskiej, i pomimo ataków ze strony socjologów marksistowskich, w kraju zbierano i opracowywano dziesiątki dokumentów osobistych. Wykorzystywano te dokumenty na wiele różnych sposobów i w odniesieniu do różnych zagadnień: badania świadomości społecznej różnych grup i warstw społecznych, karier zawodowych, stylów życia, wspólnot lokalnych i ich kultury, karier edukacyjnych i planów życiowych młodzieży, doświadczeń historycznych i badania tożsamości narodowej⁴. Przypomnieć w tym miejscu można konkurs z 1955 roku na nowe pamiętniki chłopów, który przyniósł wiele cennych relacji, zwłaszcza z okresu kolektywizacji wsi; materiały te w wyborze i w opracowaniu F. Jakubczaka, E. Jagiełło-Łysiowej i B. Gołębiowskiego, ze wstępem J. Chałasińskiego, wydane zostały w tomie *Awans pokolenia* [1964] i w tomie *Tu jest mój dom* [1965]. Na szczególne przypomnienie zasługuje zwłaszcza zorganizowany w okresie popaździernikowej odwilży w 1956 roku przez J. Szczepańskiego, wraz z grupą uczniów z Uniwersytetu Łódzkiego, i z inicjatywy redakcji *Po prostu*, konkurs na pamiętniki młodych inteligentów. Zakład Badań Socjologicznych IFiS PAN, którego kierownikiem był w tym czasie J. Szczepański, zajmował się organizacją tego przedsięwzięcia, zaś sam J. Szczepański był przewodniczącym jury konkursu. Jak pisała po wielu latach K. Lutyńska, aktywnie uczestnicząca w pracach zespołu: „W pamięci organizatorów konkursu pozostał on [...] jako pierwsze po stalinizmie bogate i pasjonujące doświadczenie badawcze zakończone sukcesem” [Lutyńska 2000: 45–46].

Dostarczając obrazu społeczeństwa, zwłaszcza w okresie jego transformacji po II wojnie światowej, pamiętniki i auto/biografie dostarczały także wiedzy na temat *pamięci narodu polskiego*. Jej zachowanie dla przyszłych pokoleń J. Szczepański [Szczepański 2000] uznawał za istotną powinność nauk społecznych. Właśnie zagadnienie identyfikacji narodowej, losów narodu i jego kultury uznać można za stały, a nawet centralny wątek zainteresowania wielu polskich socjologów. Kontynuowała te zainteresowania, także w ostatnich latach, A. Kłoskowska, wykorzystując do badania zagadnień związanych z tożsamością narodową własny, oryginalny program kulturolologicznej analizy

³ Zob. F. Jakubczak [2000], J. Szczepański [2000, 2000a], D. Dobrowolska [1987], J. Leoński [1999].

⁴ Bibliografia wybranych pozycji publikacji pamiętnikarskich i prac opartych na dokumentach osobistych zamieszczona w *Pamiętnikarstwie Polskim* [1971] obejmuje 120 pozycji; zob. także bibliografię w *Pół wieku pamiętnikarstwa* [1971]; J. Bukowski [1971]; *Pamiętnikarstwo Polskie* [2000].

biograficznej [Kłoskowska 1985, 1992, 1992a, 1996]⁵. Odnotowując z satysfakcją powrót zainteresowania materiałami auto/biograficznymi w socjologii, historii i antropologii Szczepański pisał: „Światowy ruch Oral History i Life History biografistyki może – jak w Polsce – przerastać w fenomen pamiętnikarstwa powszechnego narodów jako auto/biografii grup, regionów i całych społeczeństw narodowych” [Szczepański 2000a: 42]. W odniesieniu zaś do Polski postulował powołanie Instytutu Pamiętnikarstwa Polskiego, Polonijnego i Żydów Polskich.

Z kolei w Niemczech i w Austrii zainteresowanie problematyką biograficzną nie wiązało się tak ściśle, jak w socjologii amerykańskiej, z tendencją do jej uempirycznienia, bowiem, jak zauważył M. Kohli, w socjologii niemieckiej badania empiryczne prowadzone były od samego początku, głównie w powiązaniu z naukami ekonomicznymi [Kohli 1989]. Źródła zainteresowań biograficznych szukać należy raczej w filozofii, w naukach o kulturze, literaturoznawstwie i psychologii. Szczególne miejsce, obok H. Rickerta, zajmuje W. Dilthey, dla którego auto/biografia stanowiła najlepsze źródło badania rozumienia struktur znaczenia. W. Dilthey [Dilthey 1982] traktowany jest jako prekursor *tradycji hermeneutycznej*, która w niemieckich badaniach biograficznych stanowiła i stanowi do dziś centralny punkt odniesienia. Liczne kontynuacje w późniejszych badaniach niemieckich znalazła także *koncepcja pokolenia*, która stanowiła dla Diltheya podstawę generalizacji historycznych. To właśnie poprzez analizę indywidualnych sylwetek poszukiwał on ogólnych motywów intelektualnych kultury całej generacji.

Innym ważnym źródłem inspiracji dla współczesnej niemieckiej biografistyki jest tradycja psychologii humanistycznej, w szczególności działalność Ch. Bühlera w Wiedeńskim Instytucie Psychologii. Ch. Bühler, zajmująca się psychologią rozwojową, prowadziła prekursorskie badania nad *biegiem życia ludzkiego* na podstawie analizy materiałów autobiograficznych i analizy wytworów, łącząc podejście biologiczne, psychologiczne i socjologiczne. Charakterystycznym rysem podejścia Bühlera jest kompleksowe ujmowanie człowieka i jego życia, widoczne nie tylko w uwzględnianiu różnorodnych czynników przy jego wyjaśnianiu, ale także jego rozumienie jako całości złożonej z działań, przeżyć i obiektywnych wytworów. Równie istotne są tu praktyczne zastosowania studiów nad biegiem życia i jego strukturą do badań dzieci,

---

⁵ Problematyka tożsamości narodowej była także przedmiotem badań prowadzonych w Katedrze Socjologii Kultury Uniwersytetu Łódzkiego: zob. M. Czyżewski, A. Piotrowski, A. Rokuszewska-Pawełek [1996]; K. Kaźmierska [1999]; A. Rokuszewska-Pawełek [2002].

młodzieży i dorosłych, a także ludzi starych [Bühler 1999]. Zainteresowania te kontynuowali także jej uczniowie, m.in. P. Lazarsfeld i M. Jahoda, w swoich badaniach bezrobotnych.

Świadectwem trwałości zainteresowań biograficznych, a zarazem – przynajmniej do pewnego stopnia – jej narodowej specyfiki, jest także przypadek socjologii włoskiej, która odrodziła się po II wojnie światowej i faktycznej nieobecności w okresie faszystowskim, i w której już w latach 50. rozpoczęto na szeroką skalę biograficzne badania socjologiczne. Stało się tak po części, jak pisze A. Rammstedt [Rammstedt 1995; Simeoni i Diani 1995], za sprawą badaczy amerykańskich, w szczególności F. Friedmanna, luźno związanego ze szkołą chicagowską, który w latach 50. prowadził badania we Włoszech, a także za sprawą badaczy włoskich realizujących programy Fulbrighta i projekty UNESCO. O ile dla badaczy amerykańskich powojenne Włochy stanowiły „etnologiczny raj”, w którym w czystej postaci badać można było problematykę wiejskich wspólnot poddawanych technologicznej i społecznej zmianie, o tyle dla badaczy włoskich problemy biedy, gwałtownej industrializacji i masowej migracji stanowiły realny społeczno-polityczny problem. Impulsy do zajęcia się historią i teraźniejszą sytuacją grup odciętych od nowoczesności i poddawanych procesom modernizacyjnym wyszły równocześnie od środowiska pisarzy i filmowców reprezentujących neorealizm, od intelektualnego środowiska Nowej Lewicy i od badaczy społecznych. W pierwszym okresie badania były skoncentrowane na studiach wspólnot terytorialnych, życia włoskiej wsi, chłopów, rybaków, górników, głównie na południu kraju; późniejsze śledziły wpływ reformy agrarnej, gwałtownej industrializacji, rozwoju turystyki, masowej migracji do miast i objęły także północne obszary Włoch. Początek lat 60. przyniósł konsolidację badań skoncentrowanych na problematyce ekonomiczno-politycznego rozwoju kraju, nastąpiły równocześnie przesunięcia akcentów z problemów zróżnicowania społecznego i społecznych nierówności na problemy integracji społecznej, uczestnictwa społecznego, konsumpcji i kultury masowej. Pojawiły się także prace z zakresu *historii oralnej* dokumentujące historię klasy robotniczej i jej kultury, a także doświadczenia wojenne zwykłych żołnierzy, tworzące obraz „wojny biednych”. Pojawiła się także refleksja teoretyczno-metodologiczna dotycząca materiałów biograficznych, do czego przyczyniły się przekłady prac Thomasa i Znanieckiego, O. Lewisa i innych badaczy amerykańskich. Komentatorzy zwracają uwagę na osadzenie włoskich badań biograficznych w nurcie krytyki społecznej i traktowanie metody biograficznej jako formy aktywizowania spo-

łecznego badanych, jako pomocy w uświadomieniu im ich położenia społecznego i własnej sytuacji życiowej⁶.

Podsumowując, należałoby więc stwierdzić, że w okresie uważanym przez badaczy amerykańskich za okres marginalizacji metody biograficznej, w Europie prowadzone były badania wykorzystujące dokumenty osobiste, w tym także autobiografie. Były one wykorzystywane w formułach, o których pisał J. Szczepański: zarówno do formułowania jak i sprawdzania hipotez, jako faza wstępna przy konstruowaniu innych narzędzi badawczych, jako egzemplifikacja, ale także w funkcji samodzielnej, jako podstawowy materiał dla budowania typologii odnoszących się do osobowości społecznych, postaw, motywów, wzorów zachowań i przebiegu procesów społecznych.

2.

Wyraźny wzrost zainteresowania badaniami biograficznymi, jaki nastąpił pod koniec lat 60. w całej socjologii światowej, jak również w innych dyscyplinach, związany był z jednej strony z procesami społecznymi, zachodzącymi w tym czasie w społeczeństwach zachodnich: niepokojami studenckimi, strajkami robotników, ruchami emancypacyjnymi różnego typu mniejszości, grup marginalizowanych i upośledzonych społecznie, ruchami młodzieżowymi i feminizmem, a także zwiększonym zainteresowaniem zinstytucjonalizowaną przemocą (instytucjami totalnymi), z drugiej zaś, z wewnętrznym rozwojem nauk społecznych, w szczególności orientacji interpretatywnej.

Zapoczątkowanym w końcu lat 60. zmianom społecznym towarzyszyły postulaty, które pojawiły się równocześnie w socjologii, psychologii humanistycznej, antropologii i historii, oddania głosu grupom dotychczas milczącym, marginalizowanym i represjonowanym. Francuski historyk P. Nora [2002] wskazując na wzrost zainteresowania przeszłością, jaki rozpoczął się w tym okresie – znajdujący swój wyraz w tak rozmaitych formach, jak krytyka oficjalnych wersji historii, odkrywanie białych plam, kult korzeni, czy debaty rozrachunkowe – podkreśla ścisły związek pamięci i tożsamości. Istotnymi powodami zainteresowania pamięcią jest, jego zdaniem, zarówno *przyspieszenie historii* jak i *jej demokratyzowanie się*. Zwrot ku przeszłości ma przywrócić poczucie ciągłości historycznej rozerwane przez gwałtowną dynamikę zmian świata współczesnego, a także pomóc w rekonstrukcji tożsamości emancypujących się narodów, grup i jednostek. Zjawisko emancypacji mniejszości jest przez autora wiązane z szerszymi procesami *dekolonizacji: dekolono-*

---

⁶ Zob. obszerna bibliografia prac badawczych D. Simeoni i M. Diani [1995: 221–258], także A. Rammstedt [1995: 178–207].

nizacją właściwą, światową (pamięć krajów kolonizowanych i kolonizujących), *dekolonizacją wewnętrzną* (emancypacja różnego typu mniejszości w obrębie społeczeństw zachodnich), i z *dekolonizacją ideologiczną* (związaną z upadkiem XX-wiecznych reżimów totalitarnych). Te zapoczątkowane w latach 60. procesy społeczne trwają do dnia dzisiejszego i obejmują kolejne kraje i regiony świata, w tym również kraje wschodnioeuropejskie [Nora 2002: 59–68].

Poza wpływem czynników społecznych na wzrost zainteresowania badaniami biograficznymi miał bezpośrednio wpływ rozwój orientacji interpretatywnej w socjologii.

Tym, co łączy różne wersje orientacji interpretatywnej jest zainteresowanie osobą jako działającym podmiotem i interpretatorem społeczeństwa, założenie, że rzeczywistość społeczna jest budowana, *konstruowana* w toku działań aktora społecznego wyposażonego w jaźń, interpretującego zarówno środowisko jak i siebie samego. Przez socjologię interpretatywną rozumie się więc „wszystkie orientacje teoretyczne, których punktem wyjścia jest wyposażony w sens, symboliczny, oparty na mowie charakter rzeczywistości społecznej; orientacje, które podkreślają, że członkowie społeczeństwa stoją stale wobec zadania interpretacji ruchów interakcyjnych partnerów w interakcji, społecznych ram interakcji i instytucjonalnych przejawów społeczeństwa” [Schütze 1997: 22]. Odchodzenie od rozpatrywania faktów społecznych jako czegoś danego, gotowego, na rzecz analizy samego procesu ich konstytuowania się oznacza potrzebę wnikania w subiektywną rzeczywistość członków społeczeństwa, badanie ich rzeczywistych doświadczeń i sposobów definiowania przez nich sytuacji pozwalających na dokonanie wyboru określonej linii postępowania. Przekonanie, że aby zrozumieć świat społeczny należy uwzględniać świadomościową aktywność podmiotu prowadzi do postulatu ujmowania rzeczywistości uwzględniającej perspektywę badanego⁷. Podkreślić jednak należy, że programowe zainteresowanie jednostką w socjologii interpretatywnej nie oznacza bynajmniej równie programowego zainteresowania tematyką biograficzną. O jej miejscu decydują specyficzne inklinacje analityczne poszczególnych badaczy. Szczególnie znamieny jest tu przypadek etnometodologii i analizy konwersacyjnej będącej jej zastosowaniem do badania mowy potocznej [Czyżewski 1990: 211–216]. Zajmują się one działaniami i rozmowami potocznymi, traktując je jako przejawy rozumowania praktycznego i zmierzając do opisu metod, za pomocą których uczestnicy owych działań i rozmów czynią je wytłumaczalnymi dla siebie i partnerów. Posługują się one jako jednym z kluczowych pojęć terminem *uczestnik* [Gar-

⁷ Zob. P. L. Berger, T. Luckmann [1983]; M. Czyżewski [1984].

finkel 1967; Garfinkel, Sacks 1970], jednakże nie używają go w odniesieniu do osoby, lecz w odniesieniu do *biegłości w posługiwaniu się językiem potocznym*, czy też szerzej to ujmując, procedurami rozumowania potocznego. Innymi słowy, to nie jednostki jako osoby są obiektem zainteresowania badacza, lecz *metody uczestników*, czyli reguły *rozumowania praktycznego*, dzięki którym *układ*, w którym się one znajdują staje się *wytłumaczalny*. W analogiczny sposób badacze tej orientacji traktują biografię, nie są zainteresowani rekonstrukcją przebiegu wydarzeń biograficznych czy też znaczących powiązań interakcyjnych jednostki, lecz jedynie analizą *praktycznego rozumowania* na temat biografii, tzn. analizą reguł, zgodnie z którymi ludzie *tłumaczą i konstruują* biografię w toku rozmów i działań potocznych. Badanie biografii oznacza tu analizę jej konstruowania jako *obiekta konwersacyjnego* i jako przypadek odnoszący się do reguł opowiadania historii życia w toku interakcji, pozostaje w ramach badania wielorakich aspektów organizacji mowy potocznej. Podobnie jak w odniesieniu do całej wiedzy potocznej nie chodzi tu o jej aspekt treściowy, lecz o formalną analizę procedur interpretacyjnych.

Znacznie ważniejsze miejsce problematyka biograficzna zyskała we współczesnych badaniach interakcjonistycznych. Nawiązują one do tradycji szkoły Chicago z lat 20. i 30. Charakteryzując tę właśnie tradycję A. Strauss [1991a] podkreśla, iż zainteresowanie biografią było w niej stale obecne, choć nie zawsze pojawiała się w sposób otwarty jako autonomiczny temat. Biograficzne aspekty obecne w pracach z tego okresu były wtórne wobec zasadniczego, stricte socjologicznego, przedmiotu badania jakim pozostawało tu społeczeństwo, zarazem zaś były z tym przedmiotem najściślej powiązane. Innymi słowy, problematyka biograficzna nie pojawiała się w kontekście analizy psychologicznej, lecz w powiązaniu z analizą struktury społecznej. Ściśle powiązana analiza biograficzna (biografie indywidualne i kolektywne) i strukturalna (instytucje, organizacje, grupy etniczne, itd.) służyć miała określone-
mu celowi – tworzeniu wiedzy użytecznej dla społecznych reformatorów w rozwiązywaniu istotnych problemów społecznych [zob. Hałas 1994]. Znajdowały one swe bezpośrednie odbicie w tematach podejmowanych badań: studiach nad emigracją, stosunkami rasowymi, urbanizacją i dezorganizacją rodziny, pracą i życiem zawodowym, przestępczością młodocianych i samobójstwami.

Jednocześnie, w większości przypadków nie poprzestawano na analizie *mikroskopowej*, lecz nawet zajmując się takimi tematami jak samobójstwo, czy *człowiek marginalny* uwagę koncentrowano na strukturalnych aspektach badanych zjawisk, na ich „społecznej/kulturowej organizacji” [Thomas i Znaniecki 1918]. Posługując się koncepcją *definicji sytuacji* zbierano i analizowano

wano dane odnoszące się do „konkretnych”, życiowych sytuacji charakteryzujących badaną populację. Wśród zbieranych danych były historie życia, relacje osobiste, indywidualne i kolektywne historie, autobiografie i *przypadki* (cases) opracowywane w formie monografii.

Przypominając tę tradycję Strauss zwraca uwagę na cienką linię jaka oddziela w niej koncepcje tożsamości i biografii: ukazując tożsamość w jej rozwoju, w jej czasowym przebiegu socjologowie chicagowscy zajmowali się de facto biografią. W niektórych przypadkach prezentowano i analizowano historie życia i długie osobiste relacje, jak w pracach C. Shawa [1930/1966] i E.H. Sutherlanda [1957] na temat przestępczości nieletnich. Wykorzystywano także kolektywne historie i relacje odnoszące się do działań i procesów zbiorowych⁸.

Zawsze jednak – podkreśla Strauss – zagadnienie indywidualnej lub kolektywnej tożsamości podejmowano w relacji do organizacji społecznej lub kultury. Jest charakterystyczne, że podstawowe koncepcje pojawiające się w pracach socjologów chicagowskich tworzyły strukturalno-tożsamościowe pary (np. dezorganizacja społeczna i dezorganizacja personalna/dezintegracja osobowości), i że wyrażane były zarówno w strukturalnych jak i biograficznych terminach. Koncepcje/pojęcia: konfliktu kulturowego, człowieka marginalnego, obszarów miejskich, czy stosunków rasowych (the color line) posiadają zarówno swój aspekt makro- jak i mikroskopowy, zarówno swą strukturalno-społeczną jak i indywidualną stronę. Koncentrując uwagę na strukturalnej stronie badanych procesów brano pod uwagę także uczestników tych procesów, doświadczenie ludzi biorących udział w różnego rodzaju wydarzeniach społecznych. Kategoria doświadczenia oznaczała uwzględnienie tożsamościowej (biograficznej) strony zjawisk społecznych (co odpowiada psychosocjologicznej jedności zalecanej także przez Thomasa i Znanieckiego). Zajmując się kolektywną i indywidualną tożsamością socjologowie chicagowscy wykorzystywali i rozwijali różnorodne metody badawcze: w szczególności *metodę monograficzną/studium przypadku* (case study method) – włączając w to *historie życia* (life histories) i badanie karier – oraz *metodę historii naturalnej* (natural history method)⁹. Korzystano z różnych rodzajów dokumentów osobistych: wywiadów i relacji auto/biograficznych, pamiętników, listów, osobistych notatek, a nawet urzędowych dokumentów. To, co starano się przy ich pomocy uchwycić to interakcję pomiędzy strukturami społecznymi i kształtowanymi przez nie działaniami aktorów społecznych, a także, z dru-

⁸ Zob. obszerna bibliografia prac szkoły Chicago [w:] J. Szacki [1981]; E. Hałas [1994]; A. L. Strauss [1991a].

⁹ Na temat metod szkoły Chicago i „historii naturalnej” zob. także J. Szacki [1981: 649].

giej strony, wkład tych działań w proces przekształcania tych właśnie struktur. W tym ujęciu aspekty strukturalne i tożsamościowe posiadały w badaniu tę samą wagę, z tym istotnym zastrzeżeniem, że kwestie tożsamościowe (biograficzne) nigdy nie sprowadzały się do psychologii, lecz zawsze włączane były w matrycę warunków strukturalnych. Ponadto, socjologowie chicagowscy byli zainteresowani nie tyle prostym opisem tożsamości, lecz naukowym zrozumieniem tego, czym jest tożsamość jako zjawisko społeczne.

Jak zauważają komentatorzy, znacznie szerszy rezonans problematyka biograficzna zyskała we współczesnych badaniach interakcjonistycznych¹⁰. Podejmując tradycyjne pytania socjologiczne o źródło i charakter porządku społecznego interakcjonista przedmiotem swego badania czynią organizację społeczną, mówiąc dokładniej, jej procesualne i dynamiczne aspekty. W większości ujęć organizacja społeczna rozpatrywana jest w kontekście działań i zabiegów interpretacyjnych jednostki. Uwzględnianie perspektywy uczestnika ma miejsce zarówno wtedy, gdy chodzi o krótkotrwałe, sytuacyjne działania aktora społecznego, jak i wtedy, gdy przedmiotem badania staje się *osobista historia* jednostki w danym układzie instytucjonalnym w dłuższym okresie czasu. Z jednej strony oznacza to zainteresowanie tym, co dzieje się z jednostką w określonych warunkach społecznych, z drugiej zaś, chęć prezentacji nieoficjalnej, *odideologizowanej* wersji tego, czym jest organizacja społeczna i społeczne instytucje. Wzajemne przenikanie się tych dwu wątków, ich ściśle powiązanie w podejściu interakcjonistycznym widoczne jest zarówno w koncepcji *kariery moralnej* E. Goffmana [1978, 1979], jak i w koncepcji *trajektorii* A. Straussa [Glaser, Strauss 1968, 1970; Strauss 1985, 1987]. Obydwa pojęcia odnoszą się do przebiegu obiektywnych zmian w położeniu jednostki w czasie długotrwałego przebywania w określonej instytucji pod wpływem właściwych jej oddziaływań społecznych, a także do odpowiednich zmian zachodzących w sferze subiektywnych odczuć i autodefinicji konstruowanych przez jednostkę. Zarówno badania E. Goffmana nad *kariery moralną* pacjenta psychiatrycznego, jak i badania A. Straussa nad *trajektorią* osób chronicznie chorych łączy dogłębne pojmowanie jednostki jako osoby, której integralność bywa zagrożona w instytucjach zbiurokratyzowanej służby zdrowia. Pierwotne zainteresowania teoretyczne i badawcze obydwu autorów – dramatycznym i strategicznym charakterem interakcji oraz dewiacją społeczną w przypadku E. Goffmana i wynegocjowanym porządkiem instytucji społecznych w przypadku A. Straussa – decydują o tym, że proble-

¹⁰ Zob. M. Czyżewski [1990]; Z. Bokszański [1989]; A. Piotrowski [1998]; E. Hałas [1990].

matyka osoby i jej biografii występuje tu stale w powiązaniu z komponentem instytucjonalnym [Czyżewski 1990: 211–218].

Z kolei, Strausowska koncepcja tożsamości, uwzględniająca z jednej strony znaczenie osoby w kontekście jej społecznych relacji realizowanych w różnych sytuacjach, z drugiej zaś jej zmienność w czasie, pozwala ujmować biografię uczestnika życia społecznego jako ciąg owych transformacji, jako swoistą *kariere* jego związków społecznych i towarzyszących im przemian w sposobie jego ujmowania przez innych i siebie samego. Innymi słowy, biografia to proces przekształcania tożsamości. Analiza transformacji tożsamości obejmuje zarówno uregulowane zmiany statusu podporządkowane społecznie ustalonym regułom przejść od jednej pozycji do innej, związane są z istnieniem trwałej struktury społecznej, jak i zmiany spowodowane przez punkty zwrotne, podkreślające element zmienności i nieprzewidywalności w biografii społecznych jednostek. Na innym poziomie analizy tożsamość pojmowana jest także jako auto/definicja osoby; transformacje tożsamości oznaczają wówczas przemiany pojęciowe dokonujące się w toku życia, pojawianie się nowych definicji i ocen jednostki używanych przez jej partnerów interakcyjnych i przez nią samą [Strauss 1969: 15–30; por. Lindesmith, Strauss i Denzin 1975: 104].

Charakterystyczną cechą rozważań Straussa na temat tożsamości, karier i biografii społecznych jest więc wyeksponowanie aspektu interakcyjnych uwikłań aktora społecznego. Jest on widoczny także w analizie przynależności grupowych jednostek. Dla Straussa podstawą przynależności społecznej jest partycypacja w systemach symbolicznych; to właśnie zjawisko komunikowania, z właściwą mu wielością form, stanowi podstawę wyodrębniania typów asocjacji grupowych. Ujęciu temu odpowiada rozwijana przez autora koncepcja *świata społecznego* [Strauss 1978, 1982, 1984]. Jest on „skupieniem ludzi powiązanych komunikowaniem, czyli określonym uniwersum dyskursu. Niezależnie od tego, czy jego członkowie są w bliskości przestrzennej, czy nie, uczestniczą oni w istotnych aktach wymiany symbolicznej, stąd wypływa fakt podzielenia przez nich pewnej perspektywy w postrzeganiu «rzeczywistości»” [Lindesmith, Strauss i Denzin 1975: 469; Strauss 1978: 119].

Niezależnie od tego, na ile przyjęcie *perspektywy świata społecznego* stanowi w ujęciu Straussa socjologicznie rozległy program badawczy, koncepcja ta jest przydatna także w badaniu narracji autobiograficznych, bowiem relacje z przebiegu życia są zarazem relacjami z uczestnictwa jednostki w konkretnych światach społecznych i we właściwych im procesach społecznych.

W obrębie perspektywy nakreślonej przez badania Straussa mieści się socjologiczna problematyka badań biografistycznych Fritza Schützego [1981, 1982, 1992] dotycząca rekonstrukcji faktycznego przebiegu biografii przy użyciu kategorii *struktur procesowych*. F. Schütze korzysta zarówno z postulatów metodologicznych Straussa jak i z jego koncepcji teoretyczno-badawczych odnoszących się do: (1) transformacji tożsamości, (2) światów społecznych, (3) trajektorii, tworząc przy tym swój własny, oryginalny program badawczy.

Do koncepcji *punktów zwrotnych* odwołuje się także w swojej praktyce badawczej N. Denzin. Koncentracja na kluczowych wydarzeniach biograficznych stanowi w ujęciu Denzina sedno interpretatywnego podejścia do biografii: tym, co jest zbierane i analizowane są różnego rodzaju dokumenty osobiste, *świadectwa życia*, które opisują *punkty zwrotne w życiu jednostek* [Denzin, 1989: 13]. Analogicznie jak w koncepcji Straussa, owe punkty zwrotne są znaczącymi wydarzeniami odciskającymi się wyraziście w ludzkich biografiach, często wpływającymi na zmianę kierunku życia. *Epifanie* – bo tego terminu używa Denzin – są „interakcyjnymi momentami oraz doświadczeniami, które pozostawiają trwałe ślady w życiu ludzi. Manifestuje się w nich charakter jednostki. Często są związane z sytuacjami kryzysowymi. Zmieniają fundamentalne struktury znaczeniowe w życiu jednostki. Ich efekty mogą być zarówno pozytywne jak i negatywne” [Denzin, 1989: 70]. Jednocześnie, jak podkreśla Denzin, opowiadania autobiograficzne nie są nigdy wyłącznie indywidualnym produktem; zawsze pozostają w ścisłym związku z szerszymi kontekstami: grupowymi, kulturowymi, ideologicznymi i historycznymi. Aby zrozumieć opowiadane historie i zawarte w nich doświadczenia, należy rozumieć także szersze struktury, w których są one zakorzenione. To one bowiem dostarczają języka, ideologii, emocji, zdroworozsądkowych sposobów rozumienia i wyjaśniania obecnych w opowiadaniu.

3.

M. Kohli [1986] próbując określić specyfikę podejścia stricte biograficznego w ramach socjologii interpretatywnej konkluduje, że większość badań w ramach tej orientacji nastawiona jest ostatecznie na analizę wzorów interakcji/systemów działań i że w badaniach tego typu uczestnicy nie są widziani jako podmioty posiadające własną historię odnoszącą się do ich osobistego życia. Dotyczy to w szczególności badania przelotnych interakcji, które nie wymagają głębszego osobistego uczestnictwa jednostek, a także, z drugiej strony, badania interakcji bardzo silnie ustrukturalizowanych (np. w ramach instytucji totalnej), w przypadku których wystarczające wydaje się traktowa-

nie aktora społecznego jako posiadającego jedynie prostą, instrumentalną lub strategiczną orientację. Jednakże poza interakcjami tego typu istnieją rozległe obszary *normalnego* życia codziennego, w odniesieniu do badania których uwzględnianie biograficznej ramy odniesienia wydaje się uzasadnione a także poznawczo produktywne. W tym kontekście, zdaniem autora, *podjęcie stricte biograficzne* wyodrębnia się z całości badań biorących pod uwagę perspektywę aktora jako to, które przedmiotem swego zainteresowania czyni *historię życia jednostki* i bada ją w oparciu o właściwe dla jej przekazania medium – *narrację*. Chodzi przy tym zarówno o narracje na temat *całości* życia (choć w praktyce jest to zadanie niewykonalne i tzw. kompletne historie życia to rezultat procesu selekcji i agregacji, który sam w sobie stanowi jeden z ważniejszych problemów badania), jak i narracje *tematyczne* odnoszące się do pewnych wybranych segmentów całej biografii.

Umieszczenie w centrum zainteresowań samego aktora wraz z jego biografią oznacza w praktyce, zdaniem N. Denzina [1989], reorientację problematyki badawczej w stosunku do klasycznych badań biograficznych w socjologii. Przywołując w tym miejscu opinię J. Lutyńskiego [1990: 83–85], iż w tradycji badań socjologicznych podjęcie biograficzne może być stosowane w analizie innych danych niż dokumenty osobiste, z drugiej zaś strony, że dokumenty osobiste (w tym autobiografie) mogą być analizowane w oderwaniu od problematyki biograficznej, stwierdzić należy, że dokonująca się reorientacja oznacza wyraźny zwrot ku badaniu biografii w oparciu o materiały narracyjne. Także M. Chanfrault-Duchet [1995: 211–215] wskazuje na istotną zmianę w sposobie traktowania biografii jaka dokonała się w ostatnich latach, zwłaszcza w socjologii niemieckiej – mianowicie na odchodzenie od patrzenia na biografię jako socjologiczną *metodę*, na rzecz badania biografii jako *społecznego fenomenu*. Innymi słowy, chodzi tu o spostrzeżenie i wzięcie pod uwagę faktu, że biografia nie jest po prostu socjologicznym narzędziem ani też produktem socjologicznych działań, lecz że sama jest zjawiskiem społecznym i powinna być badana jako fundamentalny składnik rzeczywistości społecznej.

Powyższe rozróżnienie na biografię jako *metodę* i biografię jako zjawisko społeczne w przybliżeniu pokrywa się z tym, jakiego używa I. Helling [1990: 16] mówiąc o *biografii jako środka* (biography as a means) i *biografii jako temacie* (biography as a topic). W pierwszym przypadku materiały biograficzne przynoszą informacje na temat pewnych kwestii socjologicznych, oglądanych w perspektywie uczestnika, takich jak subiektywne postrzeganie zróżnicowania struktury społecznej, zjawiska ruchliwości, wpływu uprzedniej kariery zawodowej na stosunek do aktualnie wykonywanej pracy, itd. W dru-

gim przypadku pierwszoplanowym zagadnieniem socjologicznym jest sama biografia jednostki pozwalająca na ustalenie typowych sekwencji zdarzeń w życiu określonych grup ludzi i struktury znaczeń, jakie przypisywane są tym zdarzeniom.

Patrzeć na biografię jako fakt społeczny oznacza uwzględnianie jej historycznego wymiaru i jej historycznej zmienności. Z jednej strony jest ona analizowana jako produkt historycznego rozwoju i jako taka stanowi cechę społeczeństwa nowoczesnego, z drugiej strony jej historyczny wymiar może być rozpatrywany w krótszej perspektywie czasowej odnoszącej się do stale zmieniających się warunków życiowych w nowoczesnym społeczeństwie i najmocniej wiązany jest z problematyką specyfiki pokoleniowej.

Biografia jako zjawisko społeczno-historyczne w sensie ogólnym łączona jest z procesem *indywidualizacji* [Burckhardt 1991; Elias 1980; Kohli 1985; Beck 2004]¹¹. Chodzi tu o dokonującą się już od końca Średniowiecza, poprzez Odrodzenie, Rewolucję Francuską, XIX-wieczne procesy modernizacji aż po dzień dzisiejszy zmianę położenia jednostek związaną głównie z uwalnianiem się od historycznie danych społecznych form i więzi, tradycyjnej struktury władzy, a także z utratą stabilnych przekonań, ugruntowanych w tradycji, odnoszących się do obszarów wiedzy, wiary i norm społecznych. Choć ten proces indywiduacji bywa czasami utożsamiany z procesem *indywidualizacji* rozumianym jako stawanie się osobą, niepowtarzalność i emancypacja jednostki, związek między nimi wydaje się bardziej skomplikowany. Zdaniem U. Becka różnicowanie indywidualnych położenia idzie dziś równocześnie w parze z wysokim stopniem *standaryzacji*. Różnice klasowe i zależności rodzinne odgrywają drugorzędną rolę w stosunku do nowo powstałego centrum organizacji biografii, jakim jest całkowite uzależnienie od rynku i jego instytucji. Indywidualizacja rozumiana jako wyzwolenie z tradycyjnych powiązań struktur życiowych wiąże się jednocześnie z ujednoliceniem i standaryzacją form egzystencji. Oznacza ona także pojawianie się nowych wzorów *instytucjonalizacji* biografii. W rzeczywistości mamy więc do czynienia z równoczesnością indywiduacji, instytucjonalizacji i standaryzacji. Beck zwraca uwagę na immanentne sprzeczności, jakie pojawiają się w tym polu pomiędzy instytucjonalnymi wymogami tzw. *normalnej biografii* (związanymi np. z wykształceniem, pracą, życiem rodzinnym) a rzeczywistością późnej nowoczesności odbiegającą coraz bardziej od uformowanych w przeszłości urzędowych standardów normalności, czy pomiędzy wymogiem formowania

¹¹ W historii i teorii literatury rozwój indywiduizmu w kulturze zachodniej przedstawiany jest jako warunek powstania nowoczesnej autobiografii [Gusdorf 1979] zob. także A. Cieński [1992].

własnej biografii (*biografia z wyboru*) i jej strukturalno-instytucjonalnymi ograniczeniami. Wybory indywidualne i dane instytucjonalne stają się „cegielkami biograficznych możliwości kombinacyjnych” [Beck 2004: 202]. Kształtuje się w ten sposób nowy typ *biografii zrób-to-sam* oznaczający konieczność tworzenia własnej biografii i traktowania w tym zadaniu społeczeństwa jako zmiennej środowiskowej.

Drugi aspekt związany z historycznym wymiarem biografii odnosi się do krótszej perspektywy czasowej i uwzględnia konkretne okoliczności kształtujące biografie członków konkretnych społeczeństw, w ich ramach zaś – różnice biografii pokoleniowych. Z tego punktu widzenia niektóre zbiorowości są bardziej historycznie naznaczone, co oznacza, że krótkoterminowe zmiany, takie jak zmiany polityczne, kryzysy ekonomiczne, przemiany struktury społecznej, wojny, konflikty są w nich częstsze i bardziej gwałtowne. Przyjęcie perspektywy biograficznej w odniesieniu do takich społeczeństw wydaje się szczególnie uzasadnione. Na znaczenie tego odnoszącego się do złożonej dynamiki społecznej kontekstu w niemieckich badaniach biograficznych zwraca uwagę M. Kohli [1986]. M. Chanfrault-Duchet podkreśla zwłaszcza wagę, jaką okres nazizmu i II wojna światowa odegrały w uformowaniu się studiów biograficznych w Niemczech. Zbierane relacje autobiograficzne pozwoliły jednostkom rekonstruować ich dramatycznie przerwane historie życiowe i ponownie uchwycić sens, spójność i ciągłość ich życia i tożsamości. Podobnie J. P. Roos [1987, 1987a] analizując różnice międzypokoleniowe w Finlandii, odwoływał się do znaczenia doświadczeń historycznych własnego narodu: „Społeczeństwo fińskie doświadczyło bardzo dramatycznych zmian w ciągu swojej historii jako niepodległego kraju. W istocie niektórzy utrzymują, że rozwój społeczno-ekonomiczny Finlandii od czasu II wojny światowej był szybszy niż w pozostałych wysoko rozwiniętych krajach przemysłowych (o ile w ogóle nie najgwałtowniejszy). Można stąd wnosić, że różnice międzypokoleniowe w Finlandii są ogromne, zwłaszcza między generacjami, które wojny doświadczyły, i powojennymi.” [Roos 1987: 110].

W obrębie tak rozumianego badania biografii, biografii jako społecznego konstruktu i jako składnika życia codziennego rozwinęły się trzy ściśle powiązane kierunki zainteresowań pozostające wyraźnie pod wpływem orientacji fenomenologicznej [Fischer, Kohli, 1987]: (1) problematyką *przebiegu życia*; (2) biografiami jako jednostkową, idiosynkratyczną aktualizacją tej struktury rozumianej jako obiektywny społeczny model; (3) relacjami pomiędzy tymi dwoma poziomami, z uwzględnieniem struktur wytwarzających ich społeczny wymiar.

Kwestia pierwsza dotyczy przede wszystkim zjawiska *instytucjonalizacji* przebiegu życia [Kohli 1985], czyli ustrukturywania czasu życiowego w oparciu o normy społeczne: np. w terminach kariery zawodowej czas życiowy jest zorganizowany według zasady następstwa – faza przedzawodowa, faza aktywności zawodowej, okres emerytalny, czy też w terminach kariery rodzinnej z analogiczną zasadą następstwa – dzieciństwo, młodość, małżeństwo, wychowywanie dzieci, starzenie się. W rezultacie mamy do czynienia ze zjawiskiem standaryzacji przebiegu życia i sekwencjalizacji znaczących zdarzeń życiowych; odpowiada im koncepcja *normalnej biografii* jako wzorca wytyczającego etapy życia zgodnie z normami i wymogami instytucji społecznych.

Kwestia druga odnosi się do relacji pomiędzy jednostką i społeczeństwem. Relacja ta jest tu opisywana jako napięcie pomiędzy: (1) standaryzacją czasu życiowego (poprzez instytucjonalizację przebiegu życia) i (2) dążeniami podmiotu do samodzielnego rozwoju i kierowania własnym życiem. Chodzi więc o napięcie pomiędzy procesami *socjalizacji* z jednej strony i *indywidualizacji* z drugiej. Szczególnie interesujący jest tu problem historycznych zmian w modelach przebiegu życia [Prawda 1987; Fuchs 1984], a także problem samodzielnego sterowania przebiegiem życia bądź podlegania przymusowym okolicznościom zewnętrznym [Schütze 1986, 1992].

Kwestia trzecia wiąże się bezpośrednio z patrzeniem na biografię jako *rekonstrukcję* [Rosenthal 1990, 1991, 1998] i poszukiwaniem reguł leżących u jej podstaw. Przedmiotem badania stają się reguły selekcji i łączenia wydarzeń i doświadczeń, jakimi posługuje się narrator tworząc retrospektywną kompozycję opowiadanej historii. Szczególnie wiele uwagi poświęca się tu kwestii związanej z użytkowaniem różnych perspektyw czasowych, analizie konceptualizacji czasu życiowego i biograficznego [Fischer 1982; Brose 1990], a także problematyce tożsamości i sposobów jej konstruowania przy użyciu kategorii społeczno-kulturowych [Luckmann 1988; Leitner 1987].

Ta ostatnia kwestia – problem re/konstrukcji autobiografii – autonomizuje się jako odrębny problem badawczy na tyle wyraźnie, że wielu autorów mówi wręcz o rozszepieniu badań biograficznych na dwie orientacje, wiążąc je przy tym z przyjmowaniem odmiennych perspektyw epistemologicznych [Bertaux 1990; Denzin 1989].

Dla jednej z nich materiały autobiograficzne stanowią źródło danych faktograficznych; stosuje ona *zasadę odpowiedniości*, zgodnie z którą teksty autobiograficzne traktowane są jako odnoszące się bezpośrednio do rzeczywistości pozatekstowej i pozwalające na jej wyobrażeniową rekonstrukcję. Właściwa jest jej ponadto procedura wiązania zrekonstruowanych doświadczeń biograficznych z sekwencjami obiektywnie zdeterminowanych procesów so-

cjostrukturalnych. Stąd bywa określana jako *socjostrukturalna* lub *etnosocjologiczna*. Z jednej strony odtwarza więc ona z opowiadania *historię życia* (biografię), z drugiej zaś osadza tę biografię w rzeczywistości społecznej. Interesuje ją niejako odpowiedź na pytanie *co* jest relacjonowane, to *o czym* jest relacja [Bertaux 1990: 76, Bertaux 1996: 2–3].

W ramach drugiej opcji, określanej jako *hermeneutyczna*, *socjolingwistyczna*, *narratologiczna* lub *konstruktivistyczna*, tekst autobiograficzny traktowany jest jako interpretacja rzeczywistości społecznej i świadectwo procesu konstruowania własnej biografii. Analiza tekstualna zmierza do uchwycenia społeczno-kulturowych zasobów, których używają narratorzy do opisu zarówno własnej biografii, jak i jej społecznego obramowania. Pytanie *co?* zmierzające do rekonstrukcji realnego przebiegu zdarzeń i ich typów zastąpione jest tu pytaniem *jak?* odnoszącym się do sposobów, w jakich przebieg ten jest rekonstruowany przez uczestników życia społecznego. Tekst odsyła więc przede wszystkim do kultury, do znaczeń, sensów, konwencji i języka.

N. Denzin, reprezentujący opcję konstruktivistyczną, krytykuje strukturalistyczne stanowisko badaczy francuskich [Bourdieu 1986, Bertaux 1981], które sprowadza się do przekonania, że to kultura i struktura społeczna – ujmowane jako czynniki zewnętrzne – tworzą biografie i jaźnie. Tymczasem, jego zdaniem, są one nie tyle zewnętrznymi czynnikami, lecz raczej ich konstytutywnymi składnikami. Przywołując poglądy D. Platha, antropologa zajmującego się zagadnieniami biografii, Denzin eksponuje raczej tezę, że to jednostki kreują swoje życie, nadając mu znaczenie w procesie tworzenia tekstu autobiograficznego. Tworzenie biografii oznacza więc zarazem tworzenie kultury, a także tworzenie i przetwarzanie samego siebie, swojego życia i swojego *ego*. Innymi słowy, biografie nie tyle „oddają życie” jako takie, ile raczej odsłaniają szereg konwencjonalnych założeń – podzielanych przez mówiącego i słuchającego – na temat tego, w jaki sposób amorficzne z gruntu życie może być opowiedziane, także samemu sobie. Pozwala to Denzinowi na mówienie o metodzie, a właściwie o *metodach biograficznych*, w specyficznym, węższym sensie, jako o wielu możliwych sposobach konstruowania za pomocą istniejących konwencji opowiadania biograficznego, zarówno oralnego, jak i pisanego. Akcentuje on przy tym zarówno znaczenie kontekstualnych wymiarów wypowiedzi autobiograficznej w postaci interakcyjnie (sytuacyjnie) narzuconych sposobów mówienia o własnej biografii, jak i znaczenie szerzej pojętych konwencji (społecznych, kulturowych, literackich) wyznaczających społeczne praktyki komunikowania własnych doświadczeń [Denzin 1989a: 7, 17–27; 1990].

Oryginalną próbę łączenia odmiennych wariantów badania biograficznego stanowi program socjologii biografistycznej Fritza Schütze i jego współpracowników [Schütze 1981, 1986, 1997]. Poprzez wielostopniową analizę struktury narracji zmierza się tu do opisu struktury doświadczenia (od *jak?* do *co?*); od sekwencji opowiadania do sekwencji zdarzeń biograficznych, które analizowane są w kategoriach podstawowych procesów biograficznych określanych przez autora terminem *struktur procesowych* biografii.

Po okresie gwałtownych sporów pomiędzy reprezentantami obydwu opcji [Bertaux 1996; Kohuyt 1995, 1997; Rosenthal, Fischer-Rosenthal 1997] następuje ich wyraźne zbliżenie, osiągnięcia etnometodologii, socjolingwistyki i analizy narracyjnej włączane są coraz częściej do klasycznych ujęć¹².

W ostatnich trzech dekadach reorientacji uległy także główne pola tematyczne, wokół których zogniskowane są zainteresowania badaczy biografii. Z jednej strony wyraźna jest w nich tendencja do kontynuacji zainteresowań właściwych klasycznym badaniom biograficznym, z drugiej zaś, do podejmowania nowych tematów. Kontynuacja jest widoczna w odniesieniu do takich zagadnień jak: *problematyka transformacji społecznej i społecznej ruchliwości* (badanie procesów adaptacji do nowych warunków życiowych związanych z uprzemysłowieniem i urbanizacją, zmiana stylów życia, przekształcenia w obrębie tradycyjnych systemów normatywnych, zmian w obrębie rodziny); *badanie społecznej marginalizacji i dewiacji społecznej* (nowe formy upośledzenia i biedy, przestępczość); *badanie migracji* (zarówno w obrębie jednego kraju: ze wsi do miasta, z peryferii do centrum; jak i pomiędzy krajami: badanie sytuacji górników); *praca* (badania nad karierami zawodowymi, specyfiką grup zawodowych, świadomością społeczną robotników, bezrobotnymi, dążeniami i aspiracjami zawodowymi, stosunkami społecznymi w procesie pracy).

Od lat 70. następuje nie tylko reorientacja w obrębie dotychczasowych tematów, ale pojawiają się także nowe obszary tematyczne: *młodzież* (młodzież a rynek pracy i problemy bezrobocia, kariery edukacyjne i zawodowe, młodzież a instytucje polityczne i stosunek do demokracji, udział w ruchach kulturowych i religijnych, przestępczość nieletnich, narkomania, subkultury młodzieżowe, różnice międzypokoleniowe); *kobiety* (rodzinne i zawodowe role kobiet, bezrobocie i bezdomność wśród kobiet, samotne matki, uczestnictwo kobiet w życiu politycznym, feminizm, obraz kobiet w mediach masowych); *rodzina* (transformacja modeli rodziny, transmisja wartości w rodzinie, rodziny niepełne, problemy adopcji, patologia w rodzinie, różnice międzygeneracyjne, dzieje rodziny); *edukacja* (kariery edukacyjne i orientacje zawodowe,

¹² Zob. A. Rokuszewska-Pawełek [2002].

przygotowanie i socjalizacja do zawodu, edukacja i rynek pracy, badanie motywacji i aspiracji edukacyjnych, sukcesy i porażki edukacyjne); *światy społeczne i środowiska społeczne* (badanie form aktywności społecznej przebiegającej zarówno w ramach oficjalnych instytucji społecznych, w tym także instytucji totalnych, takich jak więzienia, szpitale psychiatryczne, jak i światów społecznych – outsiderów, narkomanów, bezdomnych, alkoholików); *ruchy społeczne* (uczestnictwo w kolektywnych ruchach społecznych i związane z nimi procesy zmian tożsamościowych); *strukturalne procesy biograficzne* (badanie dynamiki procesów biograficznych, fazowego charakteru biografii, roli zdarzeń krytycznych, zjawisk utraty kontroli nad własnym życiem, przebudowy schematu życiowego pod wpływem kryzysu lub chronicznej choroby); *formowanie się ustabilizowanego nastawienia (stosunku) wobec własnego życia* (badanie systematycznych, ponadsytuacyjnych, utrwalonych nastawień jednostek do własnych biografii i ich konsekwencji dla codziennych doświadczeń, a także znaczenia procesu autonomizowania sytuacji aktualnej dla sposobu ujmowania przeszłości i przyszłości, np. w przypadku ludzi starych, więźniów, ludzi trwale bezrobotnych)¹³.

Włączanie w obszar badań biograficznych coraz to nowych tematów i zagadnień stwarza pole łączności pomiędzy różnymi dziedzinami socjologii, z kolei najbardziej wyrazista dziś tendencja do koncentracji na samej autobiografii i praktykach narracyjnych, powoduje potrzebę dialogu z innymi dziedzinami humanistyki, także żywo zainteresowanymi tą problematyką. Szczególnie obiecujący wydaje się ten nurt współczesnej refleksji humanistycznej, który obejmuje wiele dyscyplin, i który koncentruje się na problematyce narracji rozumianej nie tylko jako forma komunikacyjna, ale przede wszystkim jako struktura poznawcza, jako sposób przeżywania i rozumienia świata. Zagadnienie narracyjnego konstruowania i rozumienia rzeczywistości, a także narracyjnej tożsamości staje się przedmiotem zainteresowania socjologów, antropologów, filozofów, literaturoznawców oraz psychologów [Bruner 1990; Ricoeur 1989, 1992]. Na szczególne podkreślenie zasługuje tu, zarówno teoretyczny jak i empiryczny, wkład w tę problematykę polskich psychologów poznawczych [Trzebiński i inni 2001].

¹³ Obszerna bibliografia prac badawczych [w:] M. Kohli [1986]; N. Denzin [1989]; G. Riemann, F. Schütze [1987]; A. Rammstedt [1995]; D. Simeoni, M. Diani [1995]; M. Chanfrault-Duchet [1995]; W. Runyan [1992].

BIBLIOGRAFIA

- Beck U. [2004], *Spoleczeństwo ryzyka*, Wyd. Naukowe Scholar, Warszawa
- Becker H. [1966], *The Life – History in the Scientific Mosaic*, [w:] C.R. Shaw, *The Jack – Roller*, Chicago
- Berger P., T. Luckmann [1983], *Spoleczne tworzenie rzeczywistości*, PIW, Warszawa
- Berkan W. [1923], *Życiorys własny*, Poznań
- Bertaux D. [1996], *A Response to Thierry Kochuyt's 'Biographical and Empiricistic Illusions: A Reply to recent Criticism'*, [w:] „Biography and Society” RC 38 of ISA, „Newsletter” (Dec.), s. 2–6
- Bertaux D. (red.) [1981], *Biography and Society. The Life – History Approach in the Social Sciences*, Sage, London & Beverly Hills
- Bertaux D. [1990], *Funkcje wypowiedzi autobiograficznych w procesie badawczym*, [w:] Włodarek J., M. Ziółkowski (red.) *Metoda biograficzna w socjologii*, PWN, Warszawa
- Blumer H. [1939], *Critique of Research in the Social Sciences: An Appraisal of Thomas and Znaniecki's 'Polish Peasant'*, New York
- Bokszański Z. [1989], *Tożsamość – Interakcja – Grupa*, Wyd. UŁ, Łódź
- Bourdieu P. [1986], *L'illusion biographique*, [w:] “Acts de la Recherche en Sciences Sociales”, 62/63, s. 69–72
- Brose H.-G. [1990], *Czas życiowy i czas w życiu*, [w:] J. Włodarek, M. Ziółkowski, *Metoda biograficzna w socjologii*, PWN, Warszawa – Poznań, s. 297–312
- Bruner J. [1990], *Życie jako narracja*, [w:] „Kwartalnik Pedagogiczny”, nr 4
- Bukowski J. [1971], *Wykorzystanie dokumentów autobiograficznych w socjologii polskiej*, [w:] *Pamiętnikarstwo Polskie. Kwartalnik Ruchu pamiętnikarskiego*, nr 2, Warszawa, s. 52–65
- Burckhardt J. [1991], *Kultura Odrodzenia we Włoszech*, PIW, Warszawa
- Bühler Ch. [1999], *Bieg życia ludzkiego*, PWN, Warszawa
- Chałasiński J. [1931], *Drogi awansu społecznego robotnika*, Warszawa
- Chałasiński J. [1948], *Młode pokolenie chłopów*, t. 1 – 4, Warszawa
- Chanfrault-Duchet M. [1995], *Biographical Research in Former West Germany*, [w:] „Current Sociology” Biographical Research, Sage Publication, London, vol.43, no 2/3, s. 209–219
- Cieński A. [1992], *Pamiętniki i autobiografie światowe*, Ossolineum, Wrocław
- Czyżewski M. [1984], *Socjolog i życie potoczne. Studium z etnometodologii i współczesnej teorii interakcji*, Wyd. UŁ „Folia Sociologica”, nr 8, Łódź
- Czyżewski M. [1990], *Interakcjonizm i analiza konwersacyjna jako sposoby badania biografii. Etnografia wobec etnometodologii*, s. 209–226, [w:] J. Włodarek, M. Ziółkowski, *Metoda biograficzna w socjologii*, PWN, Warszawa–Poznań
- Czyżewski M., A. Piotrowski, A. Rokuszevska - Pawełek (red.) [1996], *Biografia a tożsamość narodowa*, Wyd. UŁ, Łódź
- Dilthey W. [1982], *Pisma estetyczne*, PWN, Warszawa
- Denzin N. K. [1989], *Interpretive Biography*, Sage Publication, London
- Denzin N. K. [1989a], *Interpretive Interactionism*, Sage, Newbury Park CA
- Denzin N. K. [1990], *Reinterpretacja metody biograficznej w socjologii: znaczenie a metoda w analizie biograficznej*, [w:] Włodarek J., M. Ziółkowski (red.) *Metoda biograficzna w socjologii*, PWN, Warszawa
- Dobrowolska D. [1987], *Wykorzystywanie autobiografii w socjologicznych badaniach nad pracą*, [w:] „Kultura i Społeczeństwo”, nr 4

- Dulczewski Z. [1984], *Florian Znaniecki. Życie i dzieło*, Wyd. Poznańskie, Poznań
- Elias N. [1980] *Przemiany obyczajów w cywilizacji Zachodu*, PIW Warszawa
- Fischer W. [1982], *Time and Chronic Illness: A Study of the Social Constitution of Temporality*, Berkley
- Fischer W., Kohli M. [1987], *Biographieforschung*, [w:] W. Voges (ed.), *Methoden der Biografie und Lebenslaufforschung*, Leske & Budrich, Opladen, s. 25–49
- Fischer-Rosenthal W., G. Rosenthal [1997], *Daniel Bertaux's Complaints or Against False Dichotomies in Biographical Research*, [w:] „Biography and Society” RC 38 of ISA, „Newsletter” (dec.), s. 5–11
- Fuchs W. [1984], *Biographische Forschung*, Westdeutscher Verlag, Opladen
- Garfinkel H. [1967], *Studies in Ethnomethodology*, Englewoods Cliffs, New York
- Garfinkel H., Sachs H. [1970], *On Formal Structures of Practical Action*, [w:] J.C. Mc Kinney, E. A. Tiryakian (eds.), *Theoretical Sociology: Perspectives and Developments*, Appleton, New York
- Glaser B.G., A.L. Strauss [1964], *Awareness Contexts and Social Interaction*, [w:] „American Sociological Review”, vol. 29
- Glaser B.G., A.L. Strauss [1967], *The Discovery of Grounded Theory: Strategies for Qualitative Research*, Aldine Publishing Com., Chicago
- Glaser B.G., A.L. Strauss [1968], *Time for Dying*, Aldine Publishing Com., Chicago
- Glaser B.G., A.L. Strauss [1970], *Anguish. A Case – History of a Dying Trajectory*, California
- Glaser B.G., A. L. Strauss [1971], *Status Passage: a Formal Theory*, Aldine Atherton, Chicago
- Glaser B.G., A.L. Strauss [1975], *Chronic Illness and the Quality of Life*, The C.V. Mosby Co., Saint Louis
- Goffman E. [1978], *Asylums. Essays on the Social Situation of Mental Patients and Other Inmates*, Penguin Books, Harmondsworth, (I wyd. 1961)
- Goffman E. [1979], *Stigma. Notes on the Management of Spoiled Identity*, Penguin Books, Harmondsworth, (I wyd. 1963)
- Gusdorf G. [1979], *Warunki i ograniczenia autobiografii*, [w:] „Pamiętnik Literacki”, LXX, 1
- Hałas E. [1990], *Biografia a orientacja symbolicznego interakcjonizmu*, s. 197–208, [w:] J. Włodarek, M. Ziółkowski, *Metoda biograficzna w socjologii*, PWN, Warszawa–Poznań
- Hałas E. [1994], *Obywatelska socjologia szkoły chicagowskiej*, RW KUL, Lublin
- Helling I. [1990], *Metoda badań biograficznych*, [w:] J. Włodarek, M. Ziółkowski, *Metoda biograficzna w socjologii*, PWN, Warszawa – Poznań, s. 13 – 37
- Jakubczak F. [2000], *Po dwudziestu trzech latach*, [w:] „Pamiętnikarstwo Polskie”, nr 1–2, s. 3–12
- Każmierska K. [1999], *Doświadczenia wojenne Polaków a kształtowanie tożsamości etnicznej*, Wyd. IFiS PAN,
- Kłoskowska A. [1985], *Kulturologiczna analiza biograficzna*, „Kultura i Społeczeństwo”, nr 2
- Kłoskowska A. [1992], *Konwersja narodowa i narodowe kultury. Studium przypadku*, „Kultura i Społeczeństwo”, nr 4
- Kłoskowska A. [1992a], *Tożsamość i identyfikacja narodowa w perspektywie historycznej i psychologicznej*, „Kultura i Społeczeństwo”, nr 1

- Kłóskowska A. [1996], *Kultury narodowe u korzeni*, PWN, Warszawa
- Kochuyt T. [1995], *Biographical and Empiricistic Illusion: A Replay to Recent Criticism*, „Biography and Society” RC 38 of ISA, „Newsletter”, s. 5–6
- Kochuyt T. [1997], *Could Objective Realities Tell Us A Story?*, „Biography and Society” RC 38 of ISA, „Newsletter” (Dec.), s. 11–14
- Kohli M. [1986], *Biographical Research in the German Language Area* [w:] Z. Dulczewski (red.), *A Commemorative Book in Honour of F. Znaniecki on the Centenary of His Birth*, Poznań, s. 91–110
- Kohli M. [1985], *Die Institutionalisierung des Lebenslauf*, „Kölner Zeitschrift für Soziologie und Sozialpsychologie”, 37, s. 1–29
- König R. [1967], *Handbuch der empirischen Sozialforschung*, Enke Verlag, Stuttgart, t. 1
- Lazarsfeld P., M. Jahoda, H. Zeisel [1933], *Die Arbeitslosen von Marienthal*, „Psychologische Monographie”, 5, Hirzel, Leipzig
- Leitner H. [1987], *Text of Live: On the Object Matter of Live Course and Biographical Research*, „Biography and Society” ISA RC. 38, „Newsletter”, 8
- Leoński J. [1999], *Metoda biograficzna*, [w:] *Encyklopedia Socjologiczna*, Oficyna Naukowa, Warszawa, t. 2
- Lewis O. [1970], *The Children of Sanchez: Autobiography of a Mexican Family*, Penquin Books, London, (wyd. pol.): *Sanchez i jego dzieci. Autobiografia rodziny meksykańskiej*, Warszawa [1964]
- Lindesmith A.R., A.L. Strauss, N.K. Denzin [1975], *Social Psychology*, The Dryden Press, Illinois
- Luckmann T. [1988], *Persönliche Identität und Lebenslauf – Gesellschaftliche Voraussetzungen*, [w:] H.-G. Brose, B. Hildenbrand (eds.), *Vom Ende des Individuums zur Individualität ohne Ende*, Leske & Budrich, Opladen, s. 73–88
- Lutyńska K. [2000], *Jan Szczepański jako metodolog* [w:] *Pamiętnikarstwo Polskie*, nr 1–2, s. 43–48
- Lutyński J. [1990], *Metoda biograficzna i sposoby otrzymywania materiałów w badaniach socjologicznych*, [w:] Włodarek J., M. Ziółkowski (red.) *Metoda biograficzna w socjologii*, PWN, Warszawa
- Młode pokolenie wsi Polski Ludowej. Pamiętniki i studia* [1964], t. 1, *Awans pokolenia*, LSW, Warszawa
- Młode pokolenie wsi Polski Ludowej. Pamiętniki i studia* [1965], t. 2, *Tu jest mój dom*, LSW, Warszawa
- Nora P. [2002], *Epoka upamiętniania*, [w:] J. Żakowski, *Rewanż pamięci*, Wyd. Sic!, Warszawa
- Pamiętniki bezrobotnych* [1933], IGS, Warszawa
- Pamiętniki chłopów* [1935, 1936], IGS, t. 1–2, Warszawa
- Pamiętniki emigrantów* [1939], IGS, Warszawa
- Pamiętnikarstwo Polskie. Kwartalnik Ruchu pamiętnikarskiego* [1971], nr 1, Warszawa, ss. 183–188,
- Pamiętnikarstwo Polskie. Kwartalnik Ruchu pamiętnikarskiego* [2000], nr 1–2, Warszawa 2000
- Piotrowski A. [1998], *Ład interakcji. Studia z socjologii interpretatywnej*, Wyd. UŁ, Łódź
- Pół wieku pamiętnikarstwa* [1971], Warszawa
- Prawda M. [1987], *Cykl życia jednostki a wartość pracy*, PAN, Wrocław

- Rammstedt A. [1995], *Biographical Research in Italy*, [w:] „Current Sociology” Biographical Research, Sage Publication, London, vol.43, no 2/3, s. 179–208
- Ricoeur P. [1992], *Filozofia osoby*, Wyd. Naukowe PAT, Kraków
- Ricoeur P. [1989], *Język, tekst, interpretacja*, PIW, Warszawa
- Riemann G., F. Schütze [1987], *Some Notes on a Student Research Workshop on Biography Analysis, Interaction Analysis and Analysis of Social World*, [w:] „Biography and Society”, RC 38, „Newsletter” 8
- Riemann G., F. Schütze [1992], *Trajektoria jako podstawowa koncepcja teoretyczna w analizach cierpienia i bezładnych procesów społecznych*, [w:] „Kultura i Społeczeństwo”, nr 2, s. 89–109
- Rokuszevska-Pawełek A. [2002], *Chaos i przymus. Trajektorie wojenne Polaków—analiza biograficzna*, Wyd. UŁ Łódź
- Roos, J.P. [1987], *Historie życia a zmiana społeczna: cztery pokolenia Finów*, [w:] „Kultura i Społeczeństwo”, nr 4, s. 109–118
- Roos, J. P. [1987a], *From Farm to Office: Family, Self – Confidence in the New Middle Class*, „Life Stories / Recits de vie”, 3, s. 7–20
- Rosenthal G. [1990], *Rekonstrukcja historii życia*, [w:] J. Włodarek, M. Ziółkowski, *Metoda biograficzna w socjologii*, PWN, Warszawa – Poznań, s. 97–112
- Rosenthal G. [1991], *German War Memories: Narrability and the Biographical and Social Functions of Remembering*, [w:] „Oral History”, Autumn
- Rosenthal G. [1998], *The Holocaust in Three Generations of the Nazi Regime*, Cassel Wellington House, London–Washington
- Runyan W. [1992], *Historie życia a psychobiografia*, PWN, Warszawa
- Simeoni D., M. Diani [1995], *Introduction: Between Objects and Subjects*, [w:] „Current Sociology” Biographical Research, Sage Publication, London, vol.43, no 2/3, s. 1–10
- Schütze F. [1981], *Prozessstrukturen des Lebensablaufs* [w:] J. Mathes (red.), *Biographie in handlungswissenschaftlicher Perspektive*, Verlag der Nürnberger Forschungsvereinigung, Nürnberg, 67–156
- Schütze F. [1982], *Teaching Biographical. Talk Given to the Workshop Biographical Research*, University of Bielefeld
- Schütze F. [1992], *Pressure and Guilt: War Experiences of a Young German Soldier and their Biographical Implications*, „International Sociology”, vol. 7, no. 2, s. 187–208, no. 3, s. 347–367; (wyd. pol.): *Presja i wina: doświadczenia młodego żołnierza niemieckiego w czasie II wojny światowej i ich implikacje biograficzne* [w:] J. Włodarek, M. Ziółkowski, *Metoda biograficzna w socjologii*, PWN, Warszawa–Poznań [1990], s. 325–339
- Schütze F. [1997], *Trajektorie cierpienia jako przedmiot badań socjologii interpretatywnej*, „Studia Socjologiczne”, 1997, nr 1, ss. 11–56
- Shaw C. R. [1930/1966], *The Jack – Roller. A Delinquent Boy’s Own Story*, University of Chicago Press, Chicago
- Strauss A.L. [1969], *Mirrors and Masks. The Search of Identity*, Glencoe
- Strauss A.L. [1978], *A Social World Perspective*, [w:] N. Denzin (ed.) „Studies in Symbolic Interaction”, vol.1, Greenwich, Conn., s. 119–128
- Strauss A.L. in. [1985], *Social Organization of Medical Work*, University of Chicago Press, Chicago
- Strauss A.L. [1987], *Qualitative Analysis for Social Scientists*, Cambridge, New York
- Strauss A.L., J. Corbin [1991] *Comeback: The Process of Overcoming Disability*, „Advances in Medical Sociology”, vol. 2, Greenwich, CT: JAI Press, s. 136–159

- Strauss A.L. [1991a], *Implicit and Explicit Aspects of the Chicago Sociological Tradition's Approach to Biography* (tekst niepublikowany)
- Sutherland E.H. [1957], *The Professional Thief by a Professional Thief*, Chicago
- Szacki J. [1981], *Historia myśli socjologicznej*, t. 2, PWN, Warszawa
- Szczepański J. [1971], *Metoda biograficzna*, [w:] *Odmiany czasu teraźniejszego*, KiW Warszawa
- Szczepański J. [2000], *Pamięć narodu polskiego*, [w:] „Pamiętnikarstwo Polskie”, nr 1–2, s. 105–109
- Szczepański J. [2000 a], *Metoda dokumentów autobiograficznych w naukach społecznych – pół wieku później*, [w:] „Pamiętnikarstwo Polskie”, nr 1–2, s. 31–42
- Thomas W.I., Znaniecki F. [1918], *The Polish Peasant in Europe and America*, Chicago, Boston, pol. wyd., *Chłop polski w Europie i Ameryce*, Warszawa [1976], t. 1–5
- Trzebiński J. (red.) [2002], *Narracja jako sposób rozumienia świata*, GWP, Gdańsk
- Wojciechowski J. [1930], *Życiorys własny robotnika*, Warszawa
- Włodarek J., M. Ziółkowski [1990], *Teoretyczny i empiryczny status metody biograficznej we współczesnej socjologii*, [w:] Włodarek J., M. Ziółkowski (red.) *Metoda biograficzna w socjologii*, PWN, Warszawa
- Zawadzki B., P. Lazarsfeld [1993], *Psychologiczne konsekwencje bezrobocia*, [w:] *Kultura i Społeczeństwo*, nr 2, s. 101–119
- Znaniecki F. [1931], *Miasto w świadomości jego obywateli*, Poznań.

Alicja Rokuszewska-Pawełek
University of Łódź

BIOGRAPHICAL METHOD AND BIOGRAPHICAL RESEARCH

Summary

The article explores the role of biographical research in contemporary sociology. The author stresses the continuing popularity of biographical research that has a long-established tradition in Poland. It is noteworthy that the interpretive paradigm has induced reorientation of the biographical research subject. The author proceeds to discuss the classical approach to biography as a research tool (the socio-structural tradition) as opposed to the hermeneutical view of biography as a social phenomenon. The latter approach takes a close interest in the way the autobiographical narrative is constructed. The article provides an overview of fundamental fields of study and areas of inquiry.